

УДК 378.091.12.011.3–051:796

VALUES-MOTIVATION COMPONENT OF ABILITY TO CREATIVE AND INNOVATIVE ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL TRAINING: THE ESSENCE, PROBLEMS AND THE WAYS OF FORMING
ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЗДАТНОСТІ ДО КРЕАТИВНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Lysenko L.L. / Лисенко Л.Л.

с.р.с., as.prof. / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0002-3629-3840

National University "Chernihiv Collehium" named after T.G. Shevchenko,
Chernigiv, Hetman Polubotko Str. 53, 14013

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка,
Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка 53, 14013

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню перспектив формування у майбутніх вчителів фізичної культури здатності до креативно-інноваційної діяльності та пошуку необхідних змін в їх професійній підготовці. Висвітлено результати досліджень, щодо рівня сформованості у них ціннісно-мотиваційного компоненту здатності до креативно-інноваційної діяльності за такими показниками, як інтерес до професії, мотиваційно-творча спрямованість, особистісна пізнавальна активність. На основі детального аналізу результатів дослідження виявлено проблеми і недоліки, які суттєво знижують ефективність формування даної здатності у майбутніх учителів фізичної культури. Окреслено деякі педагогічні умови, які сприяють ефективності формування ціннісно-мотиваційного компоненту здатності до креативно-інноваційної діяльності.

Ключові слова: креативно-інноваційна діяльність, здатність, ціннісно-мотиваційний компонент, інтерес до професії, пізнавальна активність, мотиваційно-творча спрямованість.

Вступ. Успіх гуманістичних, демократичних процесів в освіті сьогодні залежить переважно від ключової фігури освітнього процесу вчителя, викладача, вихователя, які повинні мати найвищий рівень особистісно-орієнтованої, педагогічної, науково-педагогічної культури, від їх здатності до творчої інноваційної цілісності [1].

Проблема формування творчої особистості, пошук ефективних засобів розкриття творчого потенціалу кожної людини належить до універсальних наукових проблем міждисциплінарного рівня та набуває особливої актуальності на сучасному інноваційному етапі суспільного розвитку. Творчість, інновації, креативна діяльність виступають як невід'ємні характеристики творчої особистості, формування якої є сьогодні стратегічною метою освіти [1, 3, 5].

Важливою залишається проблема підготовки вчителя фізичної культури нового рівня свідомості, як творця фізичної культури особистості. В діяльності якого маються не лише можливості педагогічного впливу на функціональні системи організму та організму в цілому, але і на певні риси особистості, її соціально-психологічну адаптацію до умов життя (наприклад, величезний дидактичний потенціал, здійснення національного виховання, патріотизму, любові та шанобливого ставлення до старших поколінь й надбань народу;

активізація розумової діяльності та пізнавальної активності). Все це без сумніву збільшує адаптивність особистості і потенційні можливості її самореалізації в суспільстві, що в свою чергу актуалізує проблему підготовки ефективного вчителя фізичної культури.

У зв'язку з цим мають бути серйозні перетворення процесу підготовки вчителя фізичної культури, який повинен стати не тільки професійно, а й особистісно орієнтованим, розвиваючим глибокий інтерес до питань самопізнання і самовдосконалення, здатний до креативно-інноваційної діяльності.

Доцільність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю розв'язання суперечностей між потребою суспільства в творчих вчителях фізичної культури, здатних ефективно діяти в нестандартних ситуаціях, і недостатньою розробленістю науково-педагогічних підходів до реалізації цієї проблеми.

Основний текст. Актуальною проблемою сьогодення є формування здатності до креативно-інноваційної діяльності (КІД) майбутнього вчителя фізичної культури, який зможе успішно проектувати, конструювати і перетворювати окремі складові цієї діяльності, доцільно розробляти, моделювати засоби педагогічного впливу та ефективно застосовувати їх в практиці [3].

В попередніх наших публікаціях [3, 4, 5] загострюється увага на актуальності та перспективах формування у майбутніх учителів фізичної культури здатності до КІД, яку ми розглядаємо як інтегративну характеристику особистості учителя фізичної культури, яка забезпечує йому успішність діяльності в типових і неординарних педагогічних умовах.

Структурними компонентами здатності майбутніх учителів фізичної культури до КІД є ціннісно-мотиваційний, змістовно-процесуальний, рефлексивний, особистісно-творчий, які мають свій зміст і певну підпорядкованість, а їх взаємодія характеризує здатність до креативно-інноваційної діяльності як системну якість. Цілісність функціонування даної здатності підтверджується взаємовпливом структурних компонентів і, відповідно, їх складових [2].

Ціннісно-мотиваційний компонент (ЦМК) виконує основну функцію в процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до креативно-інноваційної діяльності, а також у процесі становлення особистості як професіонала. Функціями даного компоненту є: пробудження у майбутнього фахівця особистісно значущого ставлення до предмету його діяльності – ефективно, точно управління терміновими і кумулятивними ефектами адаптації як в руховому, так і інтелектуальному аспектах; набуття навичок аналізу та прагнення до вирішення нестандартних ситуацій, проектування педагогічних впливів; стійкого пізнавального інтересу до вирішення професійних завдань (допитливість, зацікавленість, прагнення до творчих досягнень).

ЦМК відображає ціннісне відношення до професії взагалі й зокрема, його ефективною творчої діяльності (інтереси, мотиви, потреби, установки). Даний компонент охоплює мотивацію щодо здійснення професійної діяльності та цінності, якими керується майбутній учитель фізичної культури [2].

На етапі констатувального експерименту нами з'ясовано, наскільки чинна система професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури впливає на формування у них здатності до КІД, а саме її ЦМК і які виникають проблемні питання в її формуванні.

Результати рівня сформованості ЦМК здатності до КІД майбутніх учителів фізичної культури представлено в табл. 1.

Таблиця 1

**Рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту
здатності до креативно-інноваційної діяльності у майбутніх учителів
фізичної культури, n=240**

Показник	Статистичні показники	Респонденти				Загалом n=240
		1 курс, n=65	2 курс, n=61	3 курс, n=62	4 курс, n=52	
Інтерес до професії	\bar{X}	0,46	0,47	0,55*	0,57*	0,51
	%	46%	47%	55%	57%	51%
	$S\bar{X}$	0,16	0,16	0,18	0,18	0,18
	V	34,8%	34%	32,7%	31,6%	35,3%
Особистісна пізнавальна активність	\bar{X}	1,48	1,73	1,9*	1,94*	1,76
	%	29,6%	34,6%	38%	38,8%	35,2%
	$S\bar{X}$	0,85	0,73	1,01	0,98	0,9
	V	57,4%	42,2%	53,2%	50,5%	51%
Мотиваційно-творча спрямованість	\bar{X}	2,28	2,48	2,47	2,64	2,46
	%	45,6%	49,6%	49,4%	52,8%	50,4%
	$S\bar{X}$	1,17	0,89	1,19	0,97	1,06
	V	51,3%	35,9%	48,2%	36,7%	42,1%
Загальна сума за ціннісно-мотиваційним компонентом	\bar{X}	1,41	1,56	1,65	1,7	1,57
	%	38,1%	42,2%	44,6%*	45,9%*	42,4%
	$S\bar{X}$	0,64	0,48	0,69	0,59	0,6
	V	45,3%	30,8%	41,8%	34,7	38,2%

Примітка: достовірність відмінностей по відношенню до I курсу, * $p < 0,05-0,01$

У структурі особистості вчителя фізичної культури особлива роль належить професійно-педагогічній спрямованості. Вона є тим каркасом, навколо якого компонується основні професійно значущі властивості особистості педагога, однією з яких є здатність до КІД. Професійна спрямованість особистості вчителя включає *інтерес до професії (ІІІ)*, педагогічне покликання, професійно-педагогічні наміри і схильності.

Для діагностування студентів з метою визначення цінностей вибору професії вчителя фізичної культури (аксіологічних орієнтирів) та їх уявлення про дану професію, чинників привабливості професії вчителя фізичної культури нами використовувались наступні методики дослідження: опитувальник визначення мотивів вибору професії вчителя фізичної культури та ціннісного уявлення про предмет його роботи (О. Орлов, А. Агафонова (модифікована); методика В. Ядова (модифікація Н. Кузьміної, А. Реана)).

Рівень показника ІІІ в середньому складає $0,51 \pm 0,01$ балів, що становить 51%, тобто лише половина студентів зацікавлені майбутньою професією і

усвідомлено нею оволодівають. Позитивним є те, що у студентів III і IV курсів показник III покращується по відношенню до студентів I курсу на 9% і 11% ($p < 0,05$), що може свідчити про цілеспрямовану роботу викладачів у цьому напрямку. Можливо проходження студентами (III-IV курсів) педагогічної практики дозволяє проявляти більшу зацікавленість і налаштованість на майбутню професію, адже професійна діяльність насамперед впливає на особистість через емоційно-ціннісне сприйняття цієї діяльності і викликає у неї певну особистісну реакцію або, за словами Д. Узнадзе, певну установку, яка є основою подальшої діяльності людини.

Позитивна установка на професію забезпечує педагогічну активність особистості, створює умови для ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця. Поза сумнівом, коли у студента вже закладені установки на високопродуктивну освітню діяльність, на отримання професії, то легше підготувати ефективного вчителя фізичної культури. Проте досить часто доводиться стикатися з випадками, коли навчаються студенти байдужі до професії, іноді і негативно налаштовані на майбутній освітній процес.

Аналіз результатів опитування студентів, щодо вибору професії дозволяє констатувати, що професія вчителя фізичної культури приваблює їх можливістю вчити і виховувати або ж передавати знання (40%), інтересом до предмету роботи вчителя фізичної культури (30%), творчим характером учительської праці (20%) та інше. В більшості випадків студенти основною метою роботи вчителя фізичної культури вбачають озброєння учнів знаннями, формування у них умінь та навичок (80%), що дозволяє стверджувати про не сформованість загального бачення предмету роботи учителя – формувати фізичну культуру особистості.

Під час здобуття освіти інтерес до професії спонукає студента до постійного вдосконалення професійної майстерності, збуджує і акумулює його енергію, робить навчальну та педагогічну діяльність привабливою і внутрішньо необхідною для особистості. Усвідомлений професійний інтерес є гарантією сумлінного навчання, в якому зливаються інтереси, мотиви і цілі діяльності. Формування у студентів стійкого інтересу до обраної професії, готовності працювати після закінчення вищого навчального закладу за обраною професією один з важливих напрямків педагогічного процесу.

Отже, формування позитивного відношення до професії є важливим чинником підвищення навчальної успішності студентів, складовим компонентом формування у них здатності до КІД. Саме по собі позитивне відношення до професії не може мати істотного значення, якщо воно не підкріплюється компетентним уявленням про професію, погано пов'язане з продуктивними способами оволодіння професією. На наш погляд, виявлені закономірності актуалізують значення аксіологічного підходу в процесі навчання, який має сприяти формуванню у студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей і визначати їхнє ставлення до світу, власної діяльності, самого себе як людини та професіонала.

Формування здатності до КІД може розглядатися як процес формування позитивної установки на власну діяльність, професію, вироблення професійної

позиції. Позитивна установка забезпечує спрямованість вчителя фізичної культури до здійснення цілеспрямованої, ефективної, творчої праці (між показниками П і *мотиваційно-творчою спрямованістю (МТС)* особистості існує позитивна суттєва кореляція $r=0,54$).

Потреба майбутніх учителів фізичної культури у творчій діяльності обумовлена стійкою творчою активністю і продуктивністю, мотиваційно-творчою спрямованістю особистості. В основі творчої спрямованості особистості вчителя лежать специфічні потреби в діяльності по перетворенню і створенню нового. Специфіка творчої спрямованості особистості полягає в тому, що вона відображає особливий вид зв'язку особистості з навколишнім світом, ведучий одночасно і до перетворення середовища, і до самовдосконалення особистості.

Для оцінки рівня МТС майбутніх учителів фізичної культури ми використовували такі методи дослідження, як аналіз студентських проектів («Учитель майбутнього». «Що допоможе мені бути ефективним і творчим учителем фізичної культури?»); карта педагогічної оцінки і самооцінки здібностей студента до інноваційної діяльності (В. Сластьонін, Л. Подимова); спостереження за освітньою діяльністю студентів.

Аналіз відповідей студентів і викладачів показав, що обидві категорії респондентів розуміють значимість і цінність творчої діяльності, а загальний рівень МТС студентів складає 50,4%. При цьому слід зауважити, що у студентів рівень особистісної значущості творчої діяльності складає 30%, допитливості й творчого інтересу – лише 12%, що свідчить про низький їх рівень. У студентів не достатньо розвинені вміння бачити і формулювати протиріччя; вони відчують труднощі при складанні плану рішення, знаходження способу вирішення творчих завдань, вміння обґрунтувати своє рішення.

Крім того звертаємо увагу на те, що показник МТС у студентів різних курсів знаходиться на одному рівні, різниця не суттєва ($p>0,05$), а це багато в чому обумовлюється тим, що робота викладачів з розвитку навичок творчої діяльності носить, як правило, безсистемний характер, часто проводиться на випадковому дидактичному матеріалі, завдання носять переважно репродуктивний характер, що виключає активну творчу роботу студентів.

Такий стан спрямовує нашу увагу на пошук дієвих шляхів розвитку зацікавленості у майбутніх учителів фізичної культури, або створення у них установки на творчу позицію, як мобільну усвідомлено-мотиваційну готовність суб'єкта до творчих перетворень, дій у різноманітних ситуаціях.

Для оцінки *пізнавальної активності (ПА)* ми використовували методику оцінки пізнавальної активності студентів вузів фізичної культури (Ю. Жуков); тест-опитувальник спрямованості навчальної мотивації (Т. Дубовицька).

Однією з особливостей творчої спрямованості особистості є її опора на пізнання. Пізнавальні потреби та інтереси виступають змістовними сторонами творчої спрямованості. Більш того, висока ПА є важливою умовою формування, як здатності до КІД майбутніх учителів фізичної культури, так і їх професійного становлення (між показниками ПА і МТС особистості існує помірний кореляційний взаємозв'язок $r=0,48$).

Однак на практиці більша частина студентів не проявляють достатньої активності в освітній діяльності, показник ПА в середньому складає 35%. У студентів III і IV курсів даний показник вищий на 8% ($p < 0,05$) по відношенню до показник ПА студентів I курсу і становить 38% .

Проблема низької ПА майбутніх учителів фізичної культури обумовлена низкою чинників: значним захопленням значної частини студентів заняттям спортом, у них домінує спрямованість на спортивні досягнення; відсутністю у студентів налаштованості на майбутню професію (низький рівень бажань і устремлінь студентів до майбутньої професійної діяльності інноваційного рівня) (між показниками III і ПА особистості існує сильний кореляційний взаємозв'язок $r=76$); відсутністю бажання вчитись із-за власної заниженої мотивації учіння.

Нами встановлено, що у 75% майбутніх учителів фізичної культури переважає зовнішня навчальна мотивація, а це свідчить про відсутність ініціативи та самостійності студента, неусвідомлене отримання майбутньої професії, відсутність потреб у творчій діяльності, прагненні до неї. Спостереження за впровадженням нами захисту власних освітніх продуктів в освітній процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури підтверджують отримані результати, дійсно більшість студентів не здатні до ситуації вибору й перетворень у професійно-педагогічній діяльності; ініціативі, не прагнуть до «виходу за межі заданого». Лише у 25% студентів діагностовано внутрішню мотивацію (9% – низький її рівень; 8% – середній; 9% – високий), у даної групи студентів спостерігається захопленість професією вчителя фізичної культури як покликанням; стійкий інтерес до педагогічної діяльності та її змісту.

Результати констатувального дослідження засвідчили недостатній рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту здатності до креативно-інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури, загальний показник ЦМК складає $1,57 \pm 0,06$ балів, що становить 42,4%, це зумовлює потребу пошуку дієвих шляхів формування даного компоненту в професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури.

Детальний аналіз отриманих результатів дослідження, теоретичний аналіз [1, 2, 3, 4, 5] та власний досвід дозволяє нам зупинитись на деяких дієвих шляхах вирішення означеної проблеми:

– створення освітнього середовища, спрямованого на формування системи ціннісних орієнтацій, професійно-творчої мотивації, науково-педагогічного світогляду особистості (науковий світогляд забезпечує позицію, переконання, цінності і мотивацію поведінки особистості; науково-педагогічний світогляд фахівця – це розуміння методологічних основ педагогічної діяльності з урахуванням специфіки її виду);

– удосконалення змісту, форм і методів освітнього процесу у вищій школі, спрямованого на активацію та впровадження концепції креативно-евристичного навчання; залучення студентів до виготовлення та створення дидактичного арсеналу засобів, технологій, проектів на основі концепції колективних творчих справ; акцентування уваги студентів в їх установці на самоудосконалення на

основі підвищення об'єму і якості самостійної роботи (доцільно підібране, побудоване на творчій основі дидактичне забезпечення викладання фахових дисциплін сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, самостійності, нестандартності мислення, креативності, критичності та взагалі розвитку здатності до КІД).

Висновки. Результати констатувального дослідження засвідчили недостатній рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту здатності до креативно-інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури. На основі детального аналізу виявлено проблеми і недоліки, які суттєво знижують ефективність формування даної здатності у майбутніх учителів фізичної культури, отримано данні щодо кореляційних зв'язків між показниками ціннісно-мотиваційного компоненту (сильний зв'язок ($r=0,78$) між ІІ та ПА, суттєвий ($r=0,54$) між ІІ та МТС, помірний ($r=0,48$) між МТС та ПА). Окреслено деякі педагогічні умови, які сприяють ефективності формування ціннісно-мотиваційного компоненту здатності до креативно-інноваційної діяльності (формування науково-педагогічного світогляду, створення сприятливого освітнього середовища; створення домінуючої мотивації на успішне само формування та зростання педагогічних компетентностей студента; перехід від репродуктивної діяльності в навчанні до домінування креативної діяльності, самоосвіти в процесі учіння; створення умов для співтворчості; творче використання викладачем дидактичного арсеналу педагогічних впливів тощо).

Література:

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 376 с.
2. Лисенко Л. Л. Оцінювання здатності до креативно-інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури // Sciences of Europe (Praha, Czech Republic). – 2017. – VOL 4, No 11 (11). – P. 20-26
3. Лисенко Л. Л. Перспективи формування у майбутніх вчителів фізичної культури здатності до креативно-інноваційної діяльності // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013, Том 1. – Випуск 7 (33). – С. 467-472.
4. Лисенко Л. Л. Удосконалення дидактичного забезпечення підготовки майбутніх учителів фізичної культури в аспекті розвитку здатності до креативно-інноваційної діяльності // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Випуск 112. – 2013. – С. 164-168.
5. Огієнко М. М., Лисенко Л. Л., Огієнко П. М. Фактори, які обумовлюють креативно-евристичне мислення і його розвиток у системі професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури і спорту // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 98, Т.1. – Чернігів: ЧНПУ, 2012. – С. 111-116.

Abstract. *The article is devoted to the grounding the perspectives of forming the ability of creative and innovative activities in future teachers of physical training and to searching necessary changes in their professional preparation.*

The article delighted the results of the investigation of the level of forming values-motivation component of ability to creative and innovative activities by such features as interest to the profession, motivation and creation direction, individual cognitive activity. On the basis of detailed analyze of the results of the investigation is revealed the problems and the lack that significantly decrease the efficiency of forming this ability in future teachers of physical training.

It is outlined some pedagogical conditions that can help to rise the efficiency of forming values-motivation component of ability to creative and innovative activities: creation of education environment with direction on forming the system of value orientation, professional creative motivation, scientific pedagogical world outlook of the personality; the improvement of content, forms and methods of education process in high school, directed on revitalization and introduction of the concept of creative and heuristic studying; the involving of students to the creation and manufacturing the store of didactics methods, technologies, projects on the basis on the concept of mutual creative causes; accenting the attention of students on their motivation on self improvement on the ground of raising the amount and quality of their individual work.

Key words: *creative and innovative activities, ability, values-motivation component, interest to profession, cognitive activity, motivation and creation direction.*

References:

1. Bila knygha nacionaljnoji osvity Ukrajinjy / Akad. ped. nauk Ukrajinjy; za red. V. Gh. Kremenja. – K., 2009. – 376 p.

2. Lysenko L.L. (2017) Ocinjuvannja zdatnosti do kreatyvno-innovacijnoji dijajlnosti majbutnikh uchyteliv fizychnoji kuljturnji [Evaluation the capacity for creative-innovative activity of future teachers of physical culture]. Sciences of Europe (Praha, Czech Republic), VOL 4, No 11 (11). – pp. 20-26.

3. Lysenko L.L. (2013) Perspektivi formuvannya u majbutnih vchiteliv fizichnoi kulturi zdatnosti do kreativno-innovacijnoi diyalnosti [Prospects for the formation of future physical training teacher's capacity for creative and innovating activity]. Naykovij chasopis nacionalnogo pedagogichnogo universitetu Dragomanova, issue 7(33), vol.1, pp. 467-472

4. Lysenko L.L. (2013) Udoskonalennja didaktichnogo zabezpechenna pidgotovki majbutnih uchiteliv fizichnoi kulturi v aspekti rozvitku zdatnosti do kreativno-innovacijnoi diyalnosti [Improving didactic support of training for future teachers of physical training in the aspect of readiness for creative and innovative activities.], Visnik Chernigivs'kogo nacionalnogo pedagogichnogo universitetu T.G. Shevchenka, [Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named T.G. Shevchenko], Vipusk 112, pp. 164-168.

5. Ogienko M.M, Lysenko L.L, Ogienko P.M. (2012) Faktori, yaki obumovluut kreativno-evristichne mislennja i jogo rozvitok u sistemi profesijnoi pidgotovki fahivciv v galuzi fizichnoi kulturi i sportu [Factors, which cause creative-heuristic thought and his development in the system of professional preparation the specialists in area of physical culture and sport]. Visnik Chernigivs'kogo nacionalnogo pedagogichnogo universitetu T.G. Shevchenko, [Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named T.G. Shevchenko], Vipusk 98 (1), pp. 111-116.

Статья отправлена: 14.03.2018 г.

© Лисенко Л.Л.